

Simon Atelšek
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana
Ramovša
simon.atelsek@zrc-sazu.si

Slavistična revija 71/4 (2023): 385–398
UDK 811.163.6'373.46:615.8
DOI 10.57589/srl.v71i4.4151
Tip 1.01

Jera Sitar
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana
Ramovša
jera.sitar@zrc-sazu.si

Analiza izlastnoimenskih in kratičnih fizioterapevtskih terminov

Prispevek se ukvarja z izlastnoimenskimi in kratičnimi termini v slovenski fizioterapevtski terminologiji, ki so v veliki meri prevzeti iz angleščine. Za izlastnoimenske termine, tvorjene iz osebnih lastnih imen se je v analizi pokazalo, da je namesto pričakovanega svojilnega pridevnika priimek pogosto v citatni obliki. Pri tistih, ki so tvorjeni iz zemljepisnih lastnih imen, pa se kaže variantnost med podomačenimi in citatnimi oblikami zemljepisnih imen. Tudi v zvezi s kratičnimi termini ugotavljamo, da imajo v podstavni besedni zvezi pogosto osebno ali zemljepisno lastno ime in da je njihova tvorba vsaj do določene mere nesistemska. Poleg tega je pri fizioterapevtskih kratičnih terminih izpričanih več primerov sinonimije in homonimije, ki sta s stališča terminologije nezaželena pojava.¹

Ključne besede: fizioterapevtska terminologija, izlastnoimenski termini, kratični termini, lastna imena, kratice

Analysis of Terms with Proper Names and Abbreviated Terms in Physiotherapy

This article studies terms with proper names and abbreviated terms in Slovenian physiotherapy terminology that have been largely adopted from English. Regarding terms with proper names formed from personal proper names, the analysis shows that a surname is often in the citation form instead of an expected possessive adjective. There are variations between native and foreign forms of geographical proper names in terms formed from geographical proper names. Abbreviated terms were also found to frequently contain a personal or geographical proper name in the propositional paraphrase. We also discovered that the formation of abbreviated terms is unsystematic, at least to some extent. In addition, several cases of synonymy and homonymy were found in the physiotherapy abbreviated terms, both of which are undesirable from the terminological point of view.

Keywords: the physiotherapy terminology, terms with proper names, abbreviated terms, proper names, abbreviations

1 Uvod

V prispevku analiziramo strukturo izlastnoimenskih in kratičnih fizioterapevtskih terminov, pri čemer bomo poskušali določiti posamezne pod tipe in razmerje do prapovpisnih pravil ter terminoloških načel. Kljub temu da se skupini razlikujeta, ju na

¹ Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARRS.

področju fizioterapevtske terminologije povezuje dejstvo, da imajo tudi kratični termini v podstavni besedni zvezi pogosto lastna imena in se torej vsaj posredno navezujejo tudi na lastnoimensko problematiko. Skupini sta zanimivi za terminološke raziskave, ker sta to na področju fizioterapije relativno pogosta tipa terminov, ki najpogosteje nastajata s prevzemanjem iz angleščine.

Gradivno je raziskava utemeljena na delovni različici geslovnika za *Fizioterapevtski terminološki slovar*, ki nastaja v Terminološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Geslovník je bil oblikovan na osnovi korpusa, v katerega je vključenih 348 strokovnih besedil² s področja fizioterapije. Korpus smo v raziskavi uporabili tudi za preverjanje variantnosti analiziranih terminov. Delovna različica geslovnika vsebuje okoli 1000 fizioterapevtskih terminov, od katerih je približno 4 % izlastnoimenskih in okoli 6 % kratičnih terminov.

2 Izlastnoimenski fizioterapevtski termini

Lastna imena so v Pravopisnih pravilih SP 2001 (§ 34) opredeljena kot »poimenovanja posameznih bitij (tudi živali), zemljepisnih in stvarnih danosti (npr. imena krajev, delov zemeljskega površja, nebesnih teles, ustanov, delovnih organizacij in podjetij, umetnostnih del ipd.)«. Lastna imena se delijo na osebna, zemljepisna in stvarna (SP 2001: § 395).

Lastna imena sicer ne sodijo v jedro terminologije, ker poimenujejo posamezne denotate, s katerimi se tradicionalna terminološka veda, ki se osredotoča na pojme znotraj pojmovnega sistema stroke, praviloma ne ukvarja. Tovrstne posamezne denotate H. Suonuuti (2001: 12) na področju terminologije imenuje posamezni pojmi in zanje navaja, da označujejo zgolj en objekt, medtem ko splošni pojmi označujejo vse podobne objekte s skupnimi značilnostmi. M. Žagar Karer (2001: 28) izpostavlja vprašanje, ali so posamezni pojmi sploh še pojmi in ali so lastna imena sploh lahko termini, saj označujejo samo en objekt in ne razreda objektov. Tudi terminološki slovarji, ki vključujejo zgolj termine v ožjem smislu, navadno ne vsebujejo lastnih imen, npr. imen organizacij, društev, fakultet itd. (prim. *Pravni terminološki slovar*³ (2018)). Kljub temu pa so lastna imena povezana tudi s področjem terminologije, saj so številni termini nastali na osnovi lastnoimenske motivacije. Tovrstne termine, ki so navadno večbesedni, imenujemo izlastnoimenski termini. B. Košmrlj-Levačič (2007: 590) ugotavlja, da je tvorba novih terminov z lastnoimensko motivacijo v terminologiji precej pogosta in da je med njimi največ besednozveznih terminov, pri katerih ima lastnoimensko podstavo levi prilastek. Med slednjimi so v večini strok najpogostejši termini, nastali iz priimkov, zlasti raziskovalcev in znanstvenikov (Košmrlj-Levačič 1998: 140).

² V korpus je vključenih 175 strokovnih člankov, 10 visokošolskih učbenikov, 30 enot študijskega gradiva in 133 diplomskih del s področja fizioterapije.

³ Poglavje *Zasnova in zgradba slovarja*.

2.1 Termini z osebnim lastnim imenom v podstavi

2.1.1 Priimek moške osebe

a) pridevniška oblika

V fizioterapevtski terminologiji so relativno pogosti izlastnoimenski termini, pri katerih je iz priimkov moških oseb tvorjen svojilni pridevnik na *-ov/-ev*. V zvezi s tovrstnimi primeri SP 2001 (§115) navaja: »[z] veliko se svojilni pridevniki iz lastnih imen lahko pišejo [...], kadar zaznamujejo duhovno last, npr. *Pitagorov izrek*.« Dalje SP 2001 (§157, 158) pojasnjuje, da pridevniki na *-ov/-ev* ne zaznamujejo zmeraj svojine, temveč lahko tudi vrsto. V teh primerih, kadar pomenijo vrstnost, jih je priporočljivo pisati z malo začetnico, tudi če so izpeljani iz lastnih imen, npr. *papinov lonec*.

V praksi se kaže, da se v terminologijah različnih strok pogosto ne razlikuje med omenjeno duhovno lastnino ter vrstnostjo in se tovrstni primeri največkrat zapisujejo z veliko začetnico. Kališnik (1998: 81) govori o intelektualni lastnini in za področje medicinske terminologije v takšnih primerih predlaga zapis z veliko začetnico, npr. *Purkynjeva celica*. Da se v teh primerih tudi med strokovnjaki drugih strok kaže težnja po zapisu z veliko začetnico, omenja B. Košmrlj-Levačič (2007: 590). Tudi v terminoloških slovarjih na spletišču *Terminologiše* je videti, da se zapis z malo začetnico pri izlastnoimenskih terminih opušča. V nekaterih slovarjih je zapis z malo začetnico še naveden kot dvojnica, npr. *Hadleyjeva celica* in *hadleyeva celica* v *Geografskem terminološkem slovarju* (2013). V novejših slovarjih pa je naveden samo še zapis z veliko začetnico, npr. *Mohsova trdotna lestvica* v *Kannarskem terminološkem slovarju* (2022). Zanimiv primer je tudi *Botanični terminološki slovar* (2013, 2023), ki v prvi izdaji še navaja dvojnice z malo začetnico, medtem ko v drugi izdaji samo še zapis z veliko začetnico.

Svojilni pridevniki, ki so tvorjeni iz priimka in so del fizioterapevtskih terminov, se v analiziranem gradivu pišejo dosledno z veliko začetnico in nepodomačeno.⁴ Največkrat gre za zvezo leve izlastnoimenske objedrne sestavine ter jedra. Taki primeri so npr. *Ashworthova lestvica*, *Borgova lestvica*, *Bownova terapija*, *Delmasov indeks*, *Kiblerjev test*, *Lachmanov test*, *Likertova lestvica*, *Rombergov test*, *Schanzova opornica*, *Tegnerjeva lestvica*.

V skupino terminov z levo izlastnoimensko objedrno sestavino lahko prištevamo tudi termin *Constantova lestvica* (< Christopher Constant in Alan Murley), slovenski ustreznik za angleški termin *Constant-Murley Score*, nastal sicer iz priimkov dveh strokovnjakov. Naj omenimo, da je v gradivu za obravnavani pojem izpričanih še več sinonimnih terminov, npr. *Constant in Murley točkovaletnik*, *Constantova ocena rame* in celo *konstantna Murleyeva lestvica*, pri katerem gre očitno za napačno prevzemanje prve sestavine. Zanimivo je, da v analiziranem korpusu ni potrditve za zapis z vezajem

⁴ V zvezi s podomačevanjem za terminologije drugih strok podobno ugotavljata tudi Müller in Šmalc (2011: 142), npr. *Dieslov motor*.

in svojilno obliko pridevnika, tj. **Constant-Murleyjeva lestvica*, ki bi bila s stališča pravopisa in natančnosti označitve pojma po našem mnenju najustreznejša.

b) citatna oblika

Pri fizioterapevtskih terminih, ki imajo za podstavo moški priimek, je ta pogosto naveden tudi v citatni obliki. V gradivu, ki smo ga analizirali, je priimek dosledno pisan z veliko začetnico, v veliki večini pa nastopa v vlogi levega prilastka, npr. *Bobath pristop*, *Cyriax pristop*, *Ponseti metoda*, *Emmet terapija*, *Janda koncept*, *Kaltenborn pristop*, *Maitland pristop*, *Mulligan pristop*, *Vojta terapija*. V redkejših primerih je priimek v citatni obliki v vlogi desnega prilastka, npr. termin *metoda Kite*.

Pri tej skupini terminov je mogoče opaziti precejšnjo variantnost. Strukturne variacije, ki so jim termini podvrženi, se kažejo kot prehajanja levoprilastkovnih zvez v desnoprilastkovne, npr. *pristop Cyriax*; desnoprilastkovne zveze pa se zapisujejo tudi kot levoprilastkovne, npr. *Kite metoda*.

Drugi tip variacije se nanaša na prehajanje priimka v pridevniško obliko. V gradivu so poleg ustaljenih samostalniških oblik priimkov izpričane tudi pridevniške, npr. *Cyriaxov pristop*, *Kaltenbornov pristop*. Glede na to, da gre za priimke moških strokovnjakov, je zanimivo, da se omenjeni tip zvez ni ustalil, saj bi to bilo v skladu s Slovenskim pravopisom (§ 958–960) in tudi s pogosto prakso tvorjenja tovrstnih terminov na drugih področjih. Poleg tega bi na ta način bilo bolj jasno nakazano, da gre za priimek in ne morda za kratico, na kar bi tudi lahko pomislili, saj so priimki v nekaterih virih zapisani z velikimi tiskanimi črkami.

Za nekoliko drugačen primer gre pri terminih *Bobath pristop* (< Berta Bobath in Karel Bobath) ter *metoda Heath-Carter* (< Barbara Honeyman Heath in J. E. Lindsay Carter), ki sta tvorjena iz priimka ženske strokovnjakinje in moškega strokovnjaka. Svojljni pridevnik na *-ov/-ev* bi bil v teh primerih zavajajoč. Predlog prenovljenih pravopisnih pravil (Pravopis 8.0, Velika in mala začetnica § 114) v primerih različnih spolov podstavnih imen predlaga predložno zvezo z določilom v mestniku, pri čemer je omenjena tudi možnost uporabe slovanske pridevniške oblike ženskega priimka, ki je sicer opredeljena kot neuradna. Pri tem je treba opozoriti, da tovrstne zveze s stališča terminologije niso optimalne, ker gre za opisna poimenovanja, ki kršijo terminološko načelo gospodarnosti, po katerem imajo krajši termini prednost pred daljšimi. Poleg tega so daljši termini bolj podvrženi besedilnim variacijam in se posledično težje ustalijo. V tovrstnih primerih N. Jakop in Weiss (2014) v Jezikovni svetovalnici kot možnost omenjata tudi roditeljske zveze, ki so malenkost krajše, torej v našem primeru **pristop Berte in Karla Bobath* in **metoda Barbare Heath in J. E. Lindsay Carterja*. Kljub temu pa gre s stališča gospodarnosti po našem mnenju še vedno za problematični zvezi in morda je tudi v tem razlog, da se v stroki nista uveljavili in sta se namesto njiju ustalila termina s citatnimi oblikami priimkov.

2.1.2 Priimek ženske osebe

V analiziranem gradivu fizioterapevtske terminologije so izpričani tudi termini, ki so tvorjeni iz priimka ženske strokovnjakinje, po kateri je pojem poimenovan. Ker priimki ženskih oseb po pravopisnih pravilih ne tvorijo svojilnih pridevnikov,⁵ se pri tvorbi poimenovanj po strokovnjakinjah pojavlja zadrega. Kališnik (1998: 81) pri tovrstnih primerih predlaga predložno zvezo z imenom v mestniku, da se s tem poudari, da gre za osebo ženskega spola, npr. *test po Virginiji Apgar (Virginia Apgar)*.

Podobno tudi prenovljena pravopisna pravila (Pravopis 8.0, Velika in mala začetnica § 114) svetujejo uporabo predložnih zvez, npr. *lestvica po Virginiji Apgar*, pri katerih dopuščajo tudi neuradne različice, npr. *lestvica po Apgarjevi*, ustrezne pa so tudi zveze z rodilniško obliko imena in priimka, npr. *pedagogika Marie Montessori*. Rodilniško izraženo svojino pri poimenovanju pojma v Jezikovni svetovalnici predlaga tudi H. Dobrovoljc (2021) v primeru *model Laure Lundy*, pri čemer slovanske pridevniške oblike ženskega priimka (npr. *Lundyjeva*) označuje kot neuradne, priložnostne oblike oz. slogovne možnosti. Poleg tega opozarja, da so problematične tudi z vidika spolno občutljive rabe jezika.

Tudi v analiziranem gradivu sta izpričana dva termina s slovansko pridevniško obliko ženskega priimka. Pri terminu *indeks Barthelove* (< Dorothea W. Barthel) gre za rodilniško zvezo, pri terminu *dizartrije po Robertsonovi* (< Sandra J. Robertson) pa za predložno zvezo s priimkom v mestniku. Pri terminu *indeks premičnosti de Morton* (< Natalie de Morton) je ženski priimek v citatni obliki. Zanimiv primer pa je termin *Bergova lestvica* (< Katherine Berg), ki je prav tako tvorjen iz ženskega priimka, a se je pri oblikovanju slovenskega ustreznika očitno zmotno mislilo, da je pojem poimenovan po strokovnjaku moškega spola in je zato iz priimka tvorjen pridevnik na *-ov*.

V skupino terminov, tvorjenih iz ženskih priimkov, uvrščamo tudi termin *Leube-Dickejev test* (< Hede Teirich-Leube in Elisabeth Dicke). Pojem je poimenovan po dveh strokovnjakinjah. Priimek prve je v citatni obliki, iz priimka druge pa je tvorjen svojilni pridevnik na *-ev*, kar je sicer tipično za priimke moških oseb. Zapis z vezajem kaže na priredno razmerje, se pa v konkretnem primeru zabriše tako spol strokovnjakinj kot dejstvo, da gre za dve osebi (in ne eno z dvema priimkoma). V gradivu se pojavlja tudi zapis *Leubejev in Dickejev test*, ki bolj nedvoumno kaže, da gre za dve osebi, a je z vidika moške oblike svojilnega pridevnika še vedno neustrezen. S stališča pravopisa bi bila podobno kot v primerih z različnima spoloma podstavnih imen (npr. *Bobath pristop*) tudi v tem primeru ustrežnejša rodilniška zveza **test Hede Teirich-Leube in Elisabeth Dicke*, ki pa je s stališča gospodarnosti problematična.

⁵ Izjema so priimki, ki se končajo na *-a*, npr. *Kobilca > Kobilčin*. H. Dobrovoljc idr. (2020: 174) ugotavljajo, da svojilnih pridevnikov iz ženskih priimkov večina govorcev slovenščine ne občuti več kot slogovno zaznamovane, ter da se poleg priimkov, ki se končajo na *-a*, pojavljajo tudi nove tvorbe, npr. *Lagardina lista* (lista *Christine Lagarde*). Avtorji v teh primerih vseeno svetujejo zveze ženskega osebnega imena in priimka v mestniku ali rodilniku.

2.2 Termini z zemljepisnim lastnim imenom v podstavi

Nekaj fizioterapevtskih terminov je tvorjenih iz zemljepisnih lastnih imen. Pridevniki imajo podstavo v krajevnih imenih, npr. *oxfordska ramenska lestvica*, *quebeška lestvica*, *glasgowska lestvica* ali v imenih držav, npr. *švedska masaža*. Naj izpostavimo termin *Fullertonova lestvica*, ki je prav tako tvorjen iz zemljepisnega imena Fullerton (mesto v Kaliforniji). Svojlina oblika pridevnika kaže na to, da se je pri prevzemanju v slovenščino zmotno domnevalo, da gre za priimek strokovnjaka in ne za zemljepisno lastno ime. Jezikovnosistemsko bi bila ustrežnejša struktura termina z vrstnim pridevnikom – **fullertonska lestvica*, ki pa v korpusu ni izpričana.

Vrstni pridevniki iz lastnih imen se zapisujejo z malo začetnico (gre za vrsto npr. lestvice). Kljub temu pa je v korpusu, predvsem v zaključnih delih študentov, mogoče opaziti primere omenjenih terminov, ki so zapisani z veliko začetnico, npr. *Oxfordska lestvica rame*, *Quebeška lestvica*. Drugi tip variantnosti, ki so mu termini – tvorjeni iz zemljepisnih imen – podvrženi, so citatne oblike zemljepisnih lastnih imen, npr. *Quebec lestvica*. V obeh primerih gre za pravopisno neustrezen zapis, najverjetneje pod vplivom angleških terminov.

V zvezi z izlastnoimenskimi fizioterapevtskimi termini se kaže spoznanje, da so se v praksi pogosto ustalili termini, ki niso v skladu s pravili pravopisa. V splošnem sicer velja, da termini sledijo pravopisnim pravilom splošnega jezika, je pa za terminologijo značilna tudi t. i. ožja terminološka norma, pri kateri prihaja do določenih odstopov od pravopisnih pravil splošnega jezika (Žagar Karer 2015: 221, 222). Z vidika terminološke vede je torej mogoče, da se ustali in s terminološkim dogovorom uveljavi tudi termin, ki ne sledi povsem pravopisnim pravilom splošnega jezika. M. Žagar Karer (2015: 228) pojasnjuje, da strokovnjaki termine sicer dojemajo kot oznako pojma, zato jih motivacija poimenovanja pogosto ne zanima. Za področje fizioterapevtske terminologije ugotavljamo, da so odstopi od pravopisne norme večinoma posledica neprepoznave priimka ali zemljepisnega imena ali nepoznavanja spola osebe, po kateri je pojem poimenovan. Bolj upravičen odklon od pravopisa se zdi v primerih, pri katerih so pravopisno ustrežnejše zveze predolge, s čimer je kršeno terminološko načelo gospodarnosti.

3 Kratični termini

Kratice, ki so v predlogu prenovljenih pravopisnih pravil (Pravopis 8.0, Krajšave § 2) opredeljene kot »ustaljene krajšave večbesednih poimenovanj ali tvorjenk, ki jih navadno pišemo s samimi velikimi črkami«, imajo v terminologijah različnih strok pogosto tudi vlogo termina. Za tovrstne termine, ki jih N. Logar (2003: 137) imenuje *kratični termini*, velja, da ustrezajo terminološkemu načelu gospodarnosti, saj so bistveno krajši od besednih zvez, iz katerih so tvorjeni. T. Fajfar in M. Žagar Karer (2019: 565) ugotavljata, da je v terminoloških slovarjih na spletišču *Terminologišče* približno 1 % kratičnih terminov, pri čemer nekoliko odstopata *Farmaceutski terminološki slovar* (2019) s približno 5 % kratic in *Urbanistični terminološki slovar* (2015) s 3 % kratic.

Tonin (2022: 209–10) navaja, da je na področju medicine in tudi na drugih področjih naravoslovja število kratičnih terminov v zadnjih desetletjih močno naraslo, tako da se že pojavljajo težave s sovpadanjem kratic, ki sicer označujejo različne pojme, in posledično pobude po zmanjšanju števila tovrstnih terminov oz. po natančnejšem normiranju kratičnih terminov.

Pri tem je treba poudariti, da je pomembno razlikovati med priložnostnimi kraticami, ki jih v strokovnih besedilih uporablja le posamezni avtor, in kratičnimi termini, ki označujejo pojem znotraj pojmovnega sistema stroke in so ustaljeni ter normirani s terminološkim dogovorom med strokovnjaki. Tudi v pričujoči analizi fizioterapevtske terminologije smo našli več kratic, ki se pojavljajo samo pri enem avtorju, na osnovi česar sklepamo, da so avtorske oz. priložnostne in jih zato nismo vključili v raziskavo.⁶ Upoštevali smo torej le tiste kraticice, ki imajo v korpusu vsaj dvajset pojavitev in so izpričane vsaj pri treh različnih avtorjih, na osnovi česar sklepamo, da gre za kratične termine.

3.1 Kratični termini z značilnostmi inicialnih kratic

Za področje fizioterapije lahko ugotovimo, da je kratičnih terminov relativno veliko in da jih lahko veliko večino uvrstimo v kategorijo inicialnih kratic, ki jih Rode (1974: 216) opredeli kot kraticice, ki so tvorjene iz prvih črk prvotnega neokrajšanega besedila. To pomeni, da se v kratico prenesejo le prve črke besed osnovne besedne zveze. Da so inicialne kraticice najpogostejši tip kratic, ugotavlja tudi N. Logar (2003: 140), ki je raziskavo zasnovala na publicističnih in znanstvenih besedilih.

3.1.1 Podstavne besedne zveze, iz katerih nastanejo kraticice, so lahko v slovenskem ali pa tudi kakšnem drugem jeziku. V analiziranem gradivu smo našli le kraticice, ki so tvorjene iz slovenske ali angleške besedne zveze, medtem ko kraticice, ki bi bila tvorjena iz osnovne besedne zveze v kakšnem drugem jeziku, nismo našli. Podstavno besedno zvezo v slovenščini imata npr. kratična termina ITM < *indeks telesne mase* in MMD < *mišice medeničnega dna*. Precej več pa je kratičnih terminov, ki so nastali iz angleške osnovne besedne zveze, npr.:

AKPS < *anterior knee pain scale*⁷

FGA < *functional gait assessment*⁸

FIM < *functional independence measure*⁹

PNF < *proprioceptive neuromuscular facilitation*¹⁰

PPT < *pressure pain thresholds*¹¹

⁶ Pri tem se seveda zavedamo, da smo na ta način lahko nekaj kratičnih terminov tudi zgrešili, saj se nov termin najprej pojavi pri enem avtorju. Teoretično je torej lahko tudi nepojavnica v korpusu terminov.

⁷ Sln. 'lestvica sprednje bolečine v kolenu'.

⁸ Sln. 'ocena funkcionalnosti hoje'.

⁹ Sln. 'lestvica funkcijske neodvisnosti'.

¹⁰ Sln. 'proprioceptivna nevmuskularna facilitacija'.

¹¹ Sln. 'bolečinski dražljaj na pritisk'.

Analiza gradiva je pokazala, da je kar 4/5 fizioterapevtskih kratičnih terminov, ki se uvrščajo v kategorijo inicialnih kratic, nastalo iz angleških podstavnih besednih zvez in le približno 1/5 iz slovenskih podstavnih besednih zvez. Torej lahko ugotovimo, da je 4/5 tovrstnih fizioterapevtskih terminov prevzetih iz angleščine in le 1/5 je domačih.

3.1.2 Glede na zgradbo podstavnih besednih zvez lahko ugotovimo, da kratični termini večinoma nastajajo iz začetnic polnopomenskih besed, med katerimi prevladujejo samostalniki in pridevniki. V večini primerov na tem mestu najdemo eno- in večbesedne termine, ki pa niso nujno le s področja fizioterapije, temveč lahko tudi z drugih povezanih področij, in sicer zlasti anatomije in statistike, npr. NDI < *neck* (anatomija) *disability* (fizioterapija) *index* (statistika),¹² PGQ < *pelvic girdle* (anatomija) *questionnaire* (statistika).¹³ Poleg terminov pa so v podstavnih besedni zvezi pogosta tudi osebna lastna imena, in sicer gre navadno za ime strokovnjaka, po katerem je pojem poimenovan, npr.:

BBS < *Berg balance scale*¹⁴

MAS < *modified Ashwort scale*¹⁵

MPQ < *McGill pain questionnaire*¹⁶

RMDQ < *Roland & Morris disability questionnaire*¹⁷

WMFT < *Wolf motor function test*¹⁸

Po številu primerov izstopajo tudi kratični termini, ki imajo v podstavnih besedni zvezi zemljepisno lastno ime. Navadno gre za ime mesta ali pokrajine, kjer je bila metoda zasnovana, npr.:

BCTQ < *Boston carpal tunnel questionnaire*¹⁹

CAIT < *Cumberland ankle instability tool*²⁰

ODI < *Oswestry disability index*²¹

OSS < *Oxford shoulder score*²²

QBPDS < *Quebec back pain disability scale*²³

V enem primeru pa je v podstavnih besedni zvezi stvarno lastno ime, in sicer pri kratičnem terminu WOMAC < *Western Ontario and McMaster universities arthritis index*²⁴ sta v podstavnih besedni zvezi imeni dveh kanadskih univerz.

¹² Sln. 'indeks zmanjšane zmožnosti zaradi težav z vratno hrbtenico'.

¹³ Sln. 'vprašalnik o medeničnem obroču'.

¹⁴ Sln. 'Bergova lestvica za oceno ravnotežja'.

¹⁵ Sln. 'modificirana Ashwortova lestvica'.

¹⁶ Sln. 'McGillov vprašalnik o bolečini'.

¹⁷ Sln. 'Roland-Morrisov vprašalnik za oceno zmanjšane zmožnosti'.

¹⁸ Sln. 'Wolfov test motoričnih funkcij'.

¹⁹ Sln. 'bostonski vprašalnik za sindrom zapestnega prehoda'.

²⁰ Sln. 'cumberlandski vprašalnik za oceno nestabilnosti gležnja'.

²¹ Sln. 'oswestrski indeks nezmožnosti hrbta'.

²² Sln. 'oxfordska ramenska lestvica'.

²³ Sln. 'quebeška lestvica zmanjšane zmožnosti zaradi bolečin v križu'.

²⁴ Sln. 'indeks osteoartroze univerze Zahodnega Ontaria in Univerze McMaster'.

Poleg samostalnikov in pridevnikov je med polnopomenskimi besednimi vrstami v osnovni besedni zvezi v nekaj primerih izpričan tudi glagol, npr. GUGT < *get up and go test*,²⁵ TUG < *timed up and go test*.²⁶ Našli pa smo tudi nekaj primerov, pri katerih se je v kratični termin prenesla tudi številka in v posameznih primerih tudi merska enota, npr. 6MWT < *6 minute walk test*.²⁷

Ugotovimo torej lahko, da se v osnovnih besednih zvezah poleg terminov najpogosteje pojavljajo osebna lastna imena in zemljepisna lastna imena. Pregled gradiva je pokazal, da so lastna imena izpričana le pri angleških osnovnih besednih zvezah, torej le pri prevzetih kratičnih terminih. Zanimivo je, da kratični termini z lastnim imenom v osnovni besedni zvezi predstavljajo več kot 1/4 vseh prevzetih kratičnih terminov z značilnostmi inicialnih kratic.

3.1.3 V večini primerov se v kratico prenesejo začetnice vseh polnopomenskih besed iz osnovne besedne zveze. Smo pa na področju fizioterapevtske terminologije našli tudi nekaj izjem, pri katerih se začetnica ene ali več polnopomenskih besed ne prenese v kratico. Tovrstni primeri so npr. kratični termin KOOS < *knee injury and osteoarthritis outcome score*,²⁸ v katerega se pri tvorbi ne prenese začetnica besede *injury*, in PASS < *postural assessment scale for stroke patients*,²⁹ ki ne vključuje začetnice besede *patients*. V obravnavano skupino lahko uvrstimo tudi kratična termina RDQ in RMQ, ki označujeta isti pojem kot RMDQ, na osnovi česar sklepamo, da sta tako kot RMDQ tvorjena iz osnovne besedne zveze *Roland & Morris disability questionnaire*.³⁰ Pri RDQ je torej izpuščen drugi avtor (*Morris*), pri RMQ pa je izpuščena beseda *disability*. Še bolj skrčen pa je kratični termin SF-36 < *36-item short form health survey*,³¹ v katerega se pri tvorbi prenese samo številka in začetnici zveze *short form*, medtem ko se ostale polnopomenske besede iz besedne zveze pri tvorbi zanemarijo.

Če lahko za polnopomenske besede ugotovimo, da se začetnice vseh praviloma prenesejo v kratico, pa za predloge in veznike velja obratno, saj jih pri tvorbi kratic navadno izpustimo. Kompara (2015: 54) v analizi 2019 slovenskih kratic navaja, da so predlogi in vezniki vključeni v manj kot 1,5 % kratic. Tudi pričujoča analiza fizioterapevtske terminologije kaže, da se predlogi in vezniki pri tvorbi kratičnih terminov praviloma opuščajo, kar velja tako za izvorno slovenske, npr. BMO < *bolečina v medeničnem obroču*, kot tudi za iz angleščine prevzete kratične termine, npr. DASH < *disabilities of the arm, shoulder and hand*.³² Začetnice predlogov in veznikov iz osnovne besedne zveze se le izjemoma prenesejo v kratico. Med domačimi kratičnimi termini je tak primer BVK < *bolečina v križu*, ki vključuje tudi predlog *v*. Med prevzetimi pa lahko v to kategorijo

²⁵ Sln. 'test vstani in pojdi'.

²⁶ Sln. 'časovno merjeni test vstani in pojdi'.

²⁷ Sln. '6-minutni test hoje'.

²⁸ Sln. 'vprašalnik o prizadetosti kolena zaradi osteoartritisa ali poškodbe'.

²⁹ Sln. 'lestvica za oceno ravnotežja po možganski kapi'.

³⁰ Slovenski prevod je v opombi 17.

³¹ Sln. 'kratki vprašalnik s 36 vprašanji o zdravju'.

³² Sln. 'vprašalnik o nefunkcionalnosti zgornjega uda, ramena in roke'.

uvrstimo kratični termin 30sSTS < 30 seconds sit-to-stand test,³³ pri katerem je vključena tudi začetnica predloga *to*, in SPADI < shoulder pain and disability index,³⁴ ki vsebuje tudi začetnico veznika *and*.

Analiza vključevanja oz. ne vključevanja začetnic besed iz podstavne besedne zveze v kratico je potrdila, da so pri večini kratic vključene začetnice vseh polnopolnomenkih besed iz podstavne besedne zveze, a so potrjene tudi nekatere izjeme, ki kažejo na to, da je tvorba kratic do določene mere nepredvidljiva, na kar opozarja tudi N. Logar (2003: 140–41).

3.2 Kratični termini z značilnostmi kombiniranih kratic

Poleg inicialnih kratic lahko med kratičnimi fizioterapevtskimi termini najdemo tudi primere kombiniranih kratic, ki jih Rode (1974: 217) definira kot kombinacijo branih črk in zlogov. V teh primerih je torej kratica tvorjena deloma iz prvih črk in deloma iz zlogov posameznih besed podstavne besedne zveze. V obravnavano skupino lahko uvrstimo kratična termina SMA < simulacija manipulacije in sMO < simulacija mobilizacije. V obeh primerih se v kratičnem terminu ohrani začetna črka prve besede in prvi zlog druge besede iz podstavne besedne zveze. Morda bi v to skupino lahko vsaj pogojno uvrstili tudi kratični termin DEMMI < de Morton mobility index,³⁵ pri katerem je v podstavni besedni zvezi priimek in se v kratico prenesejo začetnice besed in predimek *de*.

3.3 Kratični termini z značilnostmi zlogovnih kratic

V fizioterapevtski terminologiji smo našli tudi nekaj kratičnih terminov, ki bi jih pogojno morda lahko uvrstili med zlogovne kratice. Rode (1974: 217) zlogovne kratice definira kot kratice, ki nastanejo tako, da se vsaki besedi neokrajšanega besedila vzame prvi zlog ter se jih združi v novo besedo. Medtem ko torej Rode (1974) navaja, da tovrstne kratice nastanejo iz več besed, imamo na področju fizioterapije izpričane le primere kratičnih terminov, ki so nastali iz ene same besede, npr. MA < manipulacija, MO < mobilizacija. Ker po novejših opredelitvah (prim. Pravopis 8.0, Krajšave § 2) kratice nastajajo tudi iz enobesednih podstav, menimo, da bi lahko navedene primere uvrstili med kratične termine z lastnostmi zlogovnih kratic.

3.4 Sinonimija in homonimija

Posledica velike težnje po oblikovanju kratičnih terminov na določenem strokovnem področju je povečana verjetnost za nastajanje sinonimije in homonimije,³⁶ ki pa

³³ Sln. '30 sekundni test sedanja in vstajanja'.

³⁴ Sln. 'indeks zmanjšane zmožnosti in bolečine v rami'.

³⁵ Sln. 'indeks premičnosti De Morton'.

³⁶ Pri tem je treba opozoriti, da se v terminologiji le redko govori o homonimiji, ker se terminologija ukvarja z razmerji med pojmi in termini, ki jih označujejo, zaradi česar se izrazna plat terminov pogosto pušča ob strani. O terminološki homonimiji piše Tonin (2019: 221), ki ugotavlja, da se pojavlja predvsem pri kraticah. Ker se v pričujočem poglavju ukvarjamo zlasti z izrazno podobo kratičnih terminov, ki so nastali z naključnim sovpadom, se zdi upravičeno govoriti o homonimiji.

sta v terminologiji načeloma nezaželena pojava. Ker je primarna naloga terminologije omogočanje natančne in učinkovite komunikacije med strokovnjaki določenega strokovnega področja, je zaželeno, da je čim več terminov enoznačnih, kar pomeni, da vsak termin označuje samo en pojem in da je vsak pojem označen samo z enim terminom.

V analizi fizioterapevtskih kratičnih terminov smo našli več odklonov od opisanega terminološkega načela o enoznačnosti, ki bi po našem mnenju lahko oteževali strokovno komunikacijo. Sinonimna sta npr. kratična termina VAL in VAS, ki oba označujeta fizioterapevtsko lestvico, ki se uporablja za merjenje intenzitete različnih simptomov, npr. bolečine. Razlika med njima je torej le v tem, da je VAL nastal iz slovenske besedne zveze *vizualna analogna lestvica*, medtem ko je prevzeti kratični termin VAS pretvorba angleške besedne zveze *visual analog scale*. Sinonimno razmerje je tudi med kratičnimi termini RDQ, RMDQ in RMQ, ki označujejo fizioterapevtski vprašalnik, ki se uporablja za oceno zmanjšane zmožnosti zaradi bolečin v križu.

V analiziranem gradivu pa smo našli tudi več primerov homonimnih kratic, kar pomeni, da enaki kratici označujeta dva različna pojma s področja fizioterapije. V pričujočo skupino lahko uvrstimo kratični termin FIQ, ki je pretvorba besedne zveze *functional index questionnaire*³⁷ in označuje vrsto fizioterapevtskega vprašalnika, ki se uporablja za oceno zmožnosti izvedbe vsakodnevnih gibalnih aktivnosti pri pacientih. Poleg tega pa je izpričan tudi kot pretvorba besedne zveze *fibromyalgia impact questionnaire*³⁸ in označuje vrsto fizioterapevtskega vprašalnika, ki se uporablja za oceno stanja pri pacientih s kroničnim bolečinskim sindromom. Drugi tovrstni primer je kratični termin PASS, ki je nastal iz besedne zveze *postural assessment scale for stroke patients*³⁹ in označuje lestvico, ki se uporablja za ocenjevanje ravnotežja po možganski kapi. Poleg tega pa je lahko tudi pretvorba besedne zveze *pain anxiety symptoms scale*⁴⁰ in označuje lestvico, ki se uporablja za ocenjevanje anksioznosti zaradi bolečine. Še večje težave v strokovni komunikaciji bi potencialno lahko predstavljal kratični termin MAS, ki v analiziranem gradivu označuje kar tri različne pojme. Tako je izpričan kot pretvorba zveze *motor assessment scale*⁴¹ in torej označuje lestvico za oceno motoričnih funkcij po možganski kapi. V drugem primeru je nastal iz zveze *modified Ashworth scale*⁴² in označuje lestvico, ki se uporablja za ocenjevanje spastičnosti. Tretja možnost pa je, da gre za pretvorbo slovenske zveze *motnja avtističnega spektra* in torej označuje v osnovi psihološki pojem, ki se v posameznih primerih pojavlja tudi v fizioterapevtskih besedilih.

Našteti primeri kažejo, da pretirana tvorba kratičnih terminov lahko vodi do številnih primerov sinonimije in homonimije znotraj strokovnega področja, kar potencialno otežuje jasno in nedvoumno strokovno komunikacijo.

³⁷ Sln. 'vprašalnik za indeks funkcioniranja'.

³⁸ Sln. 'vprašalnik o prizadetosti zaradi fibromialgije'.

³⁹ Slovenski prevod je v opombi 29.

⁴⁰ Sln. 'lestvica anksioznosti zaradi bolečine'.

⁴¹ Sln. 'lestvica ocenjevanja motoričnih funkcij'.

⁴² Slovenski prevod je v opombi 15.

4 Sklep

Del fizioterapevtskih terminov predstavljajo izlastnoimenski termini, ki so večbesedni in pri katerih je v večini primerov lastnoimensko motivirana ena sestavina. Pri tovrstnih terminih se v analiziranem gradivu kažejo pogosti odstopi od pravopisnih pravil oz. težnja po uveljavljanju ožje terminološke norme, kar pa je pogosto nepotrebno. V večini primerov je namreč odstop od norme posledica neprepoznave priimka ali pa nepoznavanja spola osebe, po kateri je pojem poimenovan. Pri slovenjenju tovrstnih terminov bi bilo v bodoče torej treba več pozornosti posvečati omenjenim vprašanjem, saj bi bilo pri pojmi, poimenovanih po moških osebah, ustrežneje tvoriti zveze s svojilnimi pridevniki, pri pojmi, poimenovanih po ženskih osebah, pa desnoprilastkovne zveze z imenom in priimkom v roditeljskem. Večja težava so pojmi, poimenovani po dveh osebah, od katerih je vsaj ena ženskega spola. V teh primerih postanejo zveze z desnim roditeljskim določilom, ki jih predlaga pravopis, zelo dolge, s čimer je kršeno terminološko načelo gospodarnosti. Sklepamo, da se tudi zato namesto njih v praksi pogosto ustalijo in uveljavijo termini s citatnimi oblikami priimkov. Ker v drugem delu prispevka ugotavljamo, da tudi iz lastnoimenskih zvez nastajajo kratični termini, bi morda lahko bila tudi pri tovrstnih primerih tvorba kratičnega termina ena od možnih rešitev.

V fizioterapevtski terminologiji so zelo pogosti tudi kratični termini, posledica česar je pojav sinonimije in homonimije, ki sta s stališča terminološke vede nezaželena pojava, ker lahko potencialno ovirata natančno komunikacijo med strokovnjaki. Težnja po oblikovanju kratičnih terminov je razumljiva, saj so pogosto podstavne besedne zveze zelo dolge in posledično ne odgovarjajo terminološkemu načelu gospodarnosti. Največkrat gre za opisna poimenovanja, ki so predolga, da bi se lahko ustalila in so zato podvržena besedilnim variacijam, kar je v terminologiji prav tako nezaželeno. V teh primerih je po našem mnenju eden od ustreznih terminotvornih načinov tudi tvorba kratičnega termina, pri čemer pa je treba paziti, da s tem ne povzročamo novih primerov homonimije in novih sinonimnih parov znotraj stroke. Morda bi lahko bil del rešitve že v tem, da bi se namesto inicialnih kratic, ki so daleč najpogostejše, pogosteje poslužili tudi kombiniranih in zlogovnih kratic, s čimer bi se bistveno povečale možnosti za tvorbo enoznačnih kratičnih terminov.

VIRI IN LITERATURA

- Franc BATIČ, Borislava KOŠMRLJ-LEVAČIČ (ur.), 2023 (2013): *Botanični terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. [Na spletu](#).
- Helena DOBROVOLJIC, Tina LENGAR VEROVNIK, Urška VRANJEK OŠLAK, Mija MICHELIZZA, Peter WEISS, Nataša GLIHA KOMAC, 2020: *Kje pa vas jezik žuli? Prva pomoč iz jezikovne svetovalnice*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Helena DOBROVOLJIC, 2021: Svojljni pridevnik iz ženskega priimka »Lundy«. *Jezikovna svetovalnica*. [Na spletu](#).
- Tanja FAJFAR, Mojca ŽAGAR KARER, 2019: Analiza kratic v terminoloških slovarjih. *Slavistična revija* 67/4. 551–67.

- Drago KLADNIK, Franc LOVRENČAK, Milan OROŽEN ADAMIČ (ur.), 2013: *Geografski terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. [Na spletu](#).
- Nataša JAKOP, Peter WEISS, 2014: Tvorba pridevnika iz priredno zloženih imen: moškega in ženskega. *Jezikovna svetovalnica*. [Na spletu](#).
- Miroslav KALIŠNIK, 1998: O medicinskem izrazju v slovenskih besedilih. *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje*. Ur. Marjeta Humar. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Str. 79–83.
- Tanja FAJFAR, Mojca ŽAGAR KARER (ur.), 2022: *Kamnarski terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. [Na spletu](#).
- Mojca KOMPARA, 2015: Raba veznikov in predlogov pri tvorbi kratic. *Jezikoslovni zapiski* 21/1. 51–62.
- Borislava KOŠMRLJ-LEVAČIČ, 1998: Izimensko strokovno izrazje. *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje*. Ur. Marjeta Humar. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Str. 139–46.
- Borislava KOŠMRLJ-LEVAČIČ, 2007: O terminih z vidika terminografske prakse. *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ur. Irena Orel. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik (Obdobja, 24). 583–98.
- Nataša LOGAR, 2003: Kratice in tvorjenke iz njih – aktualna poimenovalna možnost. *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa/Sodobni jezikovni položaj na Poljskem in v Sloveniji*. Ur. Stanisław Gajda, Ada Vidovič Muha. Opole, Ljubljana: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, Univerza v Ljubljani, FF. 131–49.
- Jakob MÜLLER, Andrej ŠMALC, 2011: *Slovensko tehniško izrazje*. Jezikovni priručnik. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Gregor DUGAR, Tanja FAJFAR, Marjeta HUMAR, Mojca JEMEC TOMAZIN, Aleš NOVAK, Luka TIČAR, Mojca ŽAGAR KARER (ur.), 2018: *Pravni terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. [Na spletu](#).
- Pravopis 8.0: Pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo*. [Na spletu](#).
- Matej RODE, 1974: Poskus klasifikacije krajšav. *Slavistična revija* 22/2. 213–19.
- Slovenski pravopis*. 2001. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. [Na spletu](#).
- Heidi SUONUUTI, 2001: *Guide to terminology*². Helsinki: Tekniikan Sanastokeskus ry (The Finnish Centre for Technical Terminology) on behalf of Nordterm.
- Gašper TONIN, 2022: Kratični termini in priporočila za njihovo uporabo. *Jezik in slovastvo* 67/1–2. 209–21.
- Mojca ŽAGAR KARER, 2011: *Terminologija med slovarjem in besedilom*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Mojca ŽAGAR KARER, 2015: Ožja terminološka norma in odstopi od pravopisne norme v terminologiji. *Pravopisna razpotja: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ur. Helena Dobrovoljc, Tina Lengar Verovnik. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 221–29.

SUMMARY

The article explores Slovenian physiotherapy terms with proper names and abbreviated terms usually referring to methods, approaches, scales, etc. The first part of the article

examines the use of terms with proper names, all adopted from English, and the extent to which these terms follow Slovenian orthographic rules. The analysis shows that surnames are often in citation form instead of the expected possessive adjective with the form *-ov/-ev*. Premodifiers formed from surnames are consistently capitalized. Orthographic rules do not provide a formation of possessive adjectives from female surnames; they recommend the use of the locative or genitive case. Such designations are descriptive and therefore problematic from the perspective of terminological science. In the case of geographical proper names in terms, variation is observed between nativized geographical names and foreign names. The terms in question have to be integrated into the Slovenian linguistic system, but they are also subject to a narrower terminological norm.

In the second part, we analyze abbreviated terms, 4/5 of which were adopted from English and 1/5 were formed in Slovenian. Most abbreviations are formed from the initial letters of nouns and adjectives from the propositional paraphrase. Besides terms, personal proper names and geographical proper names are also common in the propositional paraphrase. However, there are also cases where individual nouns and adjectives are omitted in the formation of the abbreviation, or where prepositions, conjunctions, numeral words, and units of measurement are also included. A large number of abbreviated terms can be understood as a consequence of the fact that such terms comply with the principle of terminological economy, according to which shorter terms take precedence over